Problém filosofické theologie [ETF UK]
Ladislav Hejdánek
This is a part of the original document:
Problém filosofické theologie [ETF UK]
jedná se o část původního dokumentu:
Problém filosofické theologie [ETF UK]
◆ přednáška, česky, vznik: 29. 11. 1996
◆ lecture, Czech, origin: 29. 11. 1996

Problém filosofické theologie [ETF UK] [1996]
[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini 3 (flash/pro) – únor 2026]
--- (s1_cleaned.flac) ---
Hejdánek: *Filosofická teologie* 29. 11. 96.
Tak jsme se dotkli minule takového problému, který je většinou z teologických myslí vytěsňován, to jest jakéhosi teologického nihilismu. A já bych se tím dneska chtěl zabývat důkladněji. Běžně se tomu říká ateismus. Po mém soudu to patří do problematiky, kterou se zabýváme, protože ateismus, pokud je možno ho brát vážně jako určitou teoretickou pozici, a nikoliv jako nějaký pocit, tím se nezabýváme, tak ateismus je docela určitá filosofická teologie. To je negativní teologie. A negativní teologie je také teologie. Proto tvrdím, že to musí být teoretická pozice.
A já bych pro začátek jen ocitoval… já jsem měl příležitost před mnoha a mnoha lety se zabývat tímto problémem velmi povrchně a tak z prvního náčrtu v jednom příspěvku, který byl věnován Hromádkovi. A Hromádka se na to tvářil divně, bodejť ne. A jmenuje se to *Ateismus a otázky nové interpretace*. A ten úplný začátek začíná, ještě než se dostanu k Hromádkovi, tak tam říkám: Rok před narozením J. L. Hromádky prohlásil Johannes Gottschick, což je nám dnes už nebo běžně už neznámé jméno, ale kdysi to byl významný teolog, čili prohlásil tento Johannes Gottschick: „Bez Ježíše bych byl ateistou.“
A já pak vykládám, že vlastně Hromádka je něco takového podobného, i když to vyjadřuje mnohem opatrněji, tak se mu to pochopitelně nemohlo nijak zamlouvat. Ale co to znamená? My jsme si něco říkali o tom, že když se zabýváme filosofickou teologií, že vlastně to můžeme také z jistého hlediska zúžit na… říkal jsem filosofickou, doufám, filosofickou teologii, že to můžeme zúžit na filosofickou christologii.
No a teď tady najednou v tom citátu z Gottschicka nám přichází taková zvláštní myšlenka, že bez Ježíše by tento teolog křesťan byl ateistou. Velice pozoruhodná formulace, protože Ježíš je Bůh inkarnovaný v člověku. To znamená, že Bůh bez inkarnace by byl tímto teologem odmítnut. On by zůstal ateistou, nebo stal by se ateistou přesně, protože pochopitelně nemůžeme o opicích říkat, že jsou ateisté, a ten přechod od opic k člověku je zcela nejasný, kdy se člověk stal člověkem, kdy začíná ta éra lidskosti. Existuje jeden velmi rozšířený a po mém soudu dosti oprávněný názor, že člověk se vydělil z té říše pouhé přírody, pouhé přirozenosti, že se vydělil právě jakýmisi rituálními gesty. Tedy jakousi první magií.
Já bych vám doporučil jen pro nahlédnutí podstaty toho, ten se tím nezabývá, doporučil bych vám knížku *Vercorovu*, jméno… já nemám, jestli je vám známo nebo ne, on to je pseudonym *Jeana Brullera*, a on užíval jen tohoto jednoho slova jako svého pseudonymu *Vercors*, píše se to *Vercors*. A on napsal řadu věcí, které vyšly také česky, takže to můžete sehnat, i když ta, co vám doporučím, už dlouho nevyšla, vyšla dvakrát celkem, v *Mladé frontě* v *Kapce* poprvé, a jmenuje se *Nepřirozená zvířata*. A tam je to vlastně celým žánrem skoro jako detektivka a je to hluboce filosofické. Jsou tam prostě přijatelně pro lidi, kteří jen tak rádi čtou, jsou tam traktovány problémy hluboce filosofické, problémy antropologie. A já nebudu teď líčit, jak to je, doporučuji to vaší četbě.
A kromě toho má *Vercors* ještě řadu povídek, některé z nich jsou k témuž tématu, také to vyšlo česky, kdybyste se podívali do prvního ročníku *Světové literatury*, vůbec když začal vycházet, tak tam má dvě povídky a jedna z nich je také o jakýchsi takových divných tvorech, kteří vypadají jako divné opičky, které najednou z ničeho nic někam se shromáždí a teď stojí v kruhu a pobroukávají a do toho nějaký takový divný rituál. A teď vědci, když to zjistí, tak diskutují o tom, jestli to je člověk, nebo není člověk. Je to stejná problematika jako v těch *Nepřirozených zvířatech*.
Nepřirozenost těch zvířat, začínajících lidí, spočívá v tom, že mají jakési vynalezené, nebo jak se k tomu dostanou, jakési rituály. V tomto smyslu tedy i názory vědecké, i když nejsou jediný konsenzus, jsou třeba v religionistice nebo v psychologii náboženství a tak dál, jsou lidé, kteří jsou přesvědčeni, že takhle nějak začal ten přechod od zvířete k člověku. Že člověk začíná provozovat akce, které nesouvisejí přímo s jeho životem, s jeho zachováním života, se živobytím, a mají nějakou zvláštní tendenci podnikat něco, co má smysl samo v sobě a stává se to posléze rituálem. Stává se to jakýmisi magickým úkonem nebo jakýmsi základem pozdějších verbalizací, kterým pak říkáme *mythos*. Čili tohle je zase aplikace té vývojové

myšlenky do těchto oblastí. To už opouští vývoj původně v biologii chápán jako vývoj organismů, a tady najednou ta myšlenka vývoje je aplikována nikoliv rovnou na úroveň kulturní nebo civilizační, kde to už také bylo dlouho, ale je aplikována na jakési to období přechodu, protože my nemáme žádné doklady a nemůžeme mít vlastně žádné doklady, jak to tehdy začalo, ale musíme si dělat jakési obrazy, abychom vůbec rozuměli sami sobě. To je ten důvod, proč musíme to jaksi takhle objektivovat, poněvadž jsme v tom svém myšlení strašně závislí na té řecké tradici, která všechno objektivuje. Nedovedeme dosud, nedovedeme z té tradice nějak vyklouznout a neumíme to jinak říci, než že to vykládáme jako, jak se to objektivně stalo.
To je prostě zatížení, které máme, takže tato aplikace myšlenky vývoje na přechod od života přírodního, biologického k životu člověka – tedy a člověka nepovažujeme za zvíře, nepovažujeme za člověka… i když pochopitelně je to otázka trochu terminologická. Já vždycky na to upozorňuji, že v zásadě z vědeckého hlediska je možno třeba říkat – je možná otázka, jestli je to případné – ale je možno říkat, že člověk je nejdokonalejší opice.
Podobně můžeme například říkat, že křesťanství je nejdokonalejší náboženství. Ale je možno to říct také jinak, že člověk už není opice, už není zvíře, a také můžeme říct, že křesťanství už není náboženství. Tam je jistá analogie, které jsem teď využil k tomu, abych demonstroval, že je to také otázka přístupu a nedá se to rozhodnout na věci samé, dá se to rozhodnout jedině v jakémsi dlouhodobém nebo rozsáhlém strategickém postupu. Tam se pak ukáže, co je lepší – člověka chápat jako nejvyšší opici, nebo křesťanství jako nejvyšší náboženství, anebo to pochopit tak, že tam je *caesura* mezitím a člověka už považujeme za bytost, která je nepřírodní, nepřirozená. To je právě ten případ Bergsonův, nepřirozená zvířata.
V tomto smyslu je to nenáboženské náboženství, bychom mohli říct. Křesťanství je nenáboženské náboženství. A máme doklady zase proto. Takže zatím je to jenom terminologická záležitost. Tak, a teď se vrátíme k tomu tématu zase.
My jsme si ukázali, že je jakási základní chyba, nebo přinejmenším problematičnost toho, co udělala první filosofie s významem slova Bůh nebo slov Bůh, božský, božství a podobně. Totiž že zachovala slovo a dala tomu význam, který svou ideou nebo svůj ideál, svůj pravzor viděl v trojúhelníku, viděl v těch konstrukcích geometrických. A chtěla konstruovat podobným způsobem, chtěla konstruovat Boha. To znamená, je to naprosté oddělení obsahu, které slovo Bůh mělo do té doby v těch archaických společnostech, od toho, co teď dělá, co konstruuje filosofie. Naprosté oddělení. Tam je rozpor, lidé, většina lidí to tak chápali, tomu tak rozuměli, a od samého začátku podezírali ty filosofy, že jim ty bohy jejich de facto popírají.
A proti filosofii z tohoto, ale i z jiných důvodů byla už ve starém Řecku velká averze. A vy víte, anebo si to přečtete, jestli to ještě nevíte, že docházelo také k pogromům a největší pogrom na filosofii byl pogrom na pythagorejce. Na pythagorejskou sektu, jak se tomu říká, aby se to odlehčilo. Pravda je, že to byla hodně sektářská filosofie a Pythagoras sám se nechoval dost dobře jako filosof v našem pojetí, to jest s takovou tou metodickou skepsí a kritičností a sebekritičností a s takovou opatrností, civilností a tak dále, nýbrž on si připadal jako filosofický mág. A do té filosofie tam zabíral všelijaké takové normy, taková pravidla, která spíše nasvědčují tomu sektářství. Co se smí jíst, co se nesmí jíst, jak se má člověk chovat k rostlinám, ke zvířatům, nemá nakopávat psa, co kdyby to byla duše přítele, a takovéhle všelijaké věci, které do filosofie prostě nepatří. Pro nás už to samozřejmě je něco pod úroveň té vědeckosti, na kterou už tou cestou nás uvedl zejména Aristotelés. A prostě taková ta averze vůči filosofické práci s nějakými posvátnými nebo s nějakými magickými úkony nebo zákazy a všelijaká tabu a tak dále – to dneska ta filosofie zcela odmítá. Nicméně u toho Pythagora – a přesto a možná právě proto – ten odpor vůči pythagorejské sektě je tak obrovský, že to zaplatila řada pythagorejců životem a mnozí jiní se zachránili pouze útěkem a roznesli pak pythagorejství po celém Řecku takřka.
Tedy ta averze obecného lidu, který je vždycky nakloněnější, zejména v minulosti byl nakloněnější k takovým těm pověrám a všelijakým rituálům a tak dále. To dodnes trvá, i když každý je přesvědčen, že nemá s tím nic společného, že je moderní člověk, nebo dokonce postmoderní člověk. Ta pověrečnost,

takové ty podivné závislosti na všelijakých drobných úkonech, dávání přednosti některým číslům. Já jsem si mnohokrát všiml, jak někteří lidé, když jedou po těch jezdících schodech v metru a je tam poměrně volno, tak oni si vybírají čísla. Nevím, jestli jste si toho všimli, ale já jsem to od jisté doby začal pozorovat a oni vždycky koukají a jsou strašně zklamaní, že jsou některé schody bez čísla. A vypadají tak rozdurděně, když třeba oni hledají určité číslo a teď se ukáže, že jsou tam přehozený ty schody a najednou oni to své číslo nemůžou najít. Takže takhle koukají. Nebo vy to možná znáte, kdo jste z Prahy, já to znám, poněvadž jsem to také provozoval kdysi, že jsme chodili… tam byly ty z těch kamínků, některé byly tmavé, některé světlé, byly tam takové vzory. Tak jsme prostě chodili tak, že jsme chodili jenom po jedné barvě a byl strašný malér, když jsme šlápli na ty druhé. To jsme třeba šli tři, čtyři do školy nebo ze školy a teď jsme tam poskakovali tak, abychom neudělali… a hlídali jsme toho druhého a říkali jsme: už jsi v čudu, už jsi v tom. Co to znamenalo, jaká prohra z toho… Tahle ta náklonnost, to je něco, s čím křesťanství od samého začátku se pokoušelo, nebo zejména mělo pokoušet, skoncovat. A musíme pohříchu přiznat, že křesťanství se chovalo, křesťané se chovali poněkud problematicky v tomto oboru, že totiž oni sami věděli, že obětované maso nic není, ale aby nepohoršili nebo aby neodradili ty dodávající, tak se tvářili, jako kdyby na tom něco bylo, a využili to, vždycky to přeinterpretovali nějak, takže vlastně ta pověrečnost zůstala a byla přeinterpretována, byla přetřena narůžovo. To jsou naše křesťanské svátky. Třeba Vánoce, které teď přicházejí, to je pohanský svátek, který byl přetřen narůžovo. A my to teď prostě oslavujeme jako narození Páně. To není narození Páně. To je pohanský svátek, který je umístěn do toho okamžiku, kdy je den nejkratší a začíná se to obracet k lepšímu.

S ostatními je to podobné. Velikonoce, to jsou jarní svátky, tam to je jarní rovnodennost. Všichni pohané měli tyto svátky. My jsme je jenom přetřeli narůžovo, na křesťansko. Tedy v tomto smyslu se to nemohlo podařit. A pokud se to podařilo, že Evropa je odbožštěna nebo odposvátněna, tak se to stalo jakýmsi přehlédnutím ze strany křesťanů a nedopatřením. Tam se projevila hluboká síla, hluboká moc toho hebrejského odkazu, který je tak ostře protinábožensky u proroků. Samozřejmě nemluvím o všech, proroci taky stáli proti všem. Byli to ostře protinábožensky zaměření lidé a Ježíš na ně navazuje a v Ježíšovi nenajdeme, leč snad nějaké zbytečky, ale v zásadě je to vlastně odmítnutí všech rituálů, všech magických věcí. A je potřeba ještě provést důkladnou teologickou diskusi o uzdravování. Víte, jak to dodneška svádí některé takové pseudoteology, aby to uzdravování stále považovali za jakýsi magický úkon, kterým dokazuje někdo svou duchovní nadřazenost nebo aspoň to, že je duchovně *all right*, že umí uzdravovat. To je ta moc. Jak to interpretuje, je další věc, ale je to něco z těch zbytků jakéhosi toho magického pohledu a magických aktivit člověka.

Když tomu takhle rozumíme, tak musíme pochopit také, že ateismus může mít tyto zdroje, že není ateismus jako ateismus. A tady je dobré připomenout, že třeba v Římě měli těžkou situaci židé a křesťané právě proto, že byli podezíráni z ateismu. Řím byl svým způsobem velmi taková širokoplecí a nábožensky liberální velmoc, která dokazovala i takovými vnějšími prostředky, naprosto přesvědčivými vnějšími úkony přesvědčovala, že když Řím obsadí další zem, že to není žádné pokoření, nýbrž že to je vlastně zkulturnění té oblasti. Ta oblast je vtažena do vlastního světa, kdežto tamto, to je ten chaos, to je ještě pořád ta temnota. A do světla kultury římské, která byla řecká. A nadoklad toho, že tato nová země není pouhou jakousi periferií, tak božstva té země, božstva toho lidu, toho národa byla přenesena, hlavní sochy byly přeneseny do Říma za velkých obětí. Víte, co to znamenalo, tehdy neměli helikoptéru, která by to popadla a přenesla, to se muselo stěhovat po zemi i po moři velmi komplikovaně, protože to byly veliké sochy, to byly velmi často kamenné sochy. To se všecko muselo přenést, jako to dneska dělají nebo donedávna dělali Američané, možná to dělají ještě teď, že rozeberou, koupějí hrad, rozeberou ho na kousky, očíslují každý kámen a pak si to sestavějí v Americe, aby měli nějakou minulost.

Takovýmhle nějakým způsobem se přenesla ta božstva, ty sochy a všecko se přeneslo do Říma. A tam bylo zvláštní velké místo pro ty bohy, pro všechny bohy impériu vládnoucí a říkalo se tomu *pantheon*. Od té doby ten *pantheon* máme dodneška, jenže už většinou lidé nevědí, co to je. *Pantheon*, to není chrám, to je jakýsi parlament všech bohů impéria. Tam prostě bohové spolu jsou a jsou dokladem toho, že se

nepoperou. V Bibli máme příklad, že se poprali, že tam Báal upadl a rozbil se. Takhle by to nešlo, všechny bohy přitáhneme k sobě a teď se ukáže, a když mohou bohové spolu žít, tak mohou i různé národy spolu žít. To byla myšlenka *pantheonu*. No a teď vznikly obrovské potíže se židy, poněvadž samozřejmě nebylo co do *pantheonu* přenést. Poněvadž židé neměli žádného boha, rozumí se boha, kterého si udělali rukama. A tak daleko ještě tehdy Římané nebyli, zejména ve *filosofii* a nikdy se nedostali, to pak až Evropané si vymysleli, aby si řekli: no tak řekněme, dáme si tam jakousi skříňku ještě, mimořádnou skříňku, mohli se inspirovat židovským příkladem truhly úmluvy a dát tam třeba nějaké ty popsané papyry nebo kamenné desky, do kterých bylo něco vyryto a tak dále. Nebo vůbec jenom tam prostě naznačit, že tam jsou spisy, posvátné spisy, že tam jsou ti bohové, kteří mají jiný charakter. Tak daleko Římané nedošli, a tedy protože jak židé, tak křesťané neměli žádného boha, který by byl takto zviditelněný nebo zviditelnitelný, tak byli podezíráni z ateismu. Jinak nebyla velká averze vůči různým náboženstvím, i velmi pochybným náboženstvím v Římě, to bylo helénistické období, kde bylo všecko možné, ale co se nesnášelo, je ateismus. A právě křesťané a židé byli podezíráni z tohoto ateismu. Takže tady vidíte z historie, že ten ateismus svým způsobem nějak s křesťanstvím byl spojován a možná i těsně souvisel, jestliže si nějaký teolog nebo prostě jenom věřící křesťan, jestli si uvědomil, že všechno zpředmětňování, všechno takové předmětné vytváření obrazů Bohu nebo Boha, je problematické. To byla dobrá tradice židovská, která přešla na křesťany. *Reformace* na tuhle tu tradici navázala tím, že odmítla svaté a odmítla ty obrazy svatých. Nejenom obraz, obraz Kristův, obraz Ježíšův, přesně řečeno obraz Boha. Prostě křesťanům to vždycky nějak vadilo, ale protestantům mimořádně to vadilo. Vlastně u nás teprve v době baroka se ujalo takovéto běžné vymalovávání Boha, přímo Boha Otce, nejenom svatých. A vidíme to v různých zámcích, hradech, vidíme to ve slavnostních prostorách a zejména v chrámech.

Každopádně tedy jakési povědomí, že to není ten svatý, že je to jenom obraz, stále přetrvávalo a jenom ti nejprostší křesťané se opravdu modlili k obrazu a nikoliv k tomu, koho obraz zobrazoval. Bohužel tedy v tom obecném lidu se skutečně rozmohla velice ta představa, že sám ten obraz, sama ta soška je posvátná, je svatá. A to nošení v procesích a tak dále, to oblékání Jezulátka u nás tady v Praze a podobně, to všecko z hlediska té prorocké a ježíšovské tradice je vysoce problematické. A proč tedy křesťané tohle dělali? No dělali to zase z toho důvodu, proč jsme na pohanské svátky navěsili křesťanské významy. Prostě lidé jsou nakloněni si vytvářet jakési obrazy Bohu a tak je lépe jim je vytvořit, nenechat je, aby to dělali po svém, protože to se pak musí pronásledovat. Tak nejlepší, když jim to uděláme oficiálně posvěcené a dáme jim tohle, tohle, tohle. Tedy tohle to vycházení vstříc tomu pohanství, té *religiozitě*, takové té přirozené *religiozitě*, to je něco, co je třeba chápat jako vinu křesťanství. Na druhé straně je pochopitelné, že křesťanství by zdaleka tak neovládlo tak velkou část světa a s takovou rychlostí, kdyby od samého začátku říkali, nebo křesťané kdyby říkali, všechny ty své kritické připomínky a kdyby skutečně drželi lajnu. Křesťanství nikdy by se nestalo lidovou vírou nebo takovou tou pověrou, církev by nikdy nebyla lidová církev a vždycky by to byly jenom takové zbytečky, biblicky ostatky. Zdá se, že ta doba, že z křesťanů zase budou jenom ostatky, se blíží. A já si nemyslím, že by to nějak mělo být interpretováno jako katastrofa.

Ale co je pro nás důležité, z druhé strany je potřeba chápat tu *sekularizaci*, to posvětštění… to, že se posvátné prostory a časy staly světskými, že byly zbaveny své posvátnosti, že se stát a společnost *emancipovala* z církve, že prostě církev je tu vedle státu a ne nad státem a tak dále. To znamená konec *konstantinismu*, jak to říkal třeba Hromádka, jak to dosud někteří říkají. To je všechno vlastně, dalo by se říct, to jsou výdobytky působení evangelia na svět, ve světě. A myslím, že je dobře si uvědomit, že ta sesvětštělá společnost je vlastně v duchu evangelia a že to, co se stalo historicky, je dokladem toho, že křesťané si na tom nemohou dělat žádný nárok zásluh. To není jejich zásluha, oni to chtěli právě jinak, oni to dělali jinak, ale ono se to stalo samo. Tak poctivě řečeno, to je to vedení Boží, které z našeho světa, z našeho evropského světa udělalo svět převážně odbožštěný. A v tomto smyslu tedy *Bonhoeffer* může říct, že Bůh jako *hypotéza*, jako vědecká *hypotéza*, filosofická *hypotéza*, že prostě musí padnout. Tato *hypotéza*

prostě nemůže být potvrzena, z toho se nemůže stát *teorie*, my ji musíme odložit. A on to říká tak, že musíme před Bohem žít bez Boha. Bůh nemůže být pro nás berlí, o kterou se opíráme.
Jak to dáme dohromady s tím, co jsme si už říkali, že víra je spolehnutí na spolehlivé? No, já si myslím, že jediné vysvětlení je, že tam zavedeme ten rozměr, tu *dimenzi* časovou. My se nemůžeme o Boha opřít jako o hůl, protože abychom se mohli opřít o hůl, tak ji musíme mít. Já ji mám ve třetím patře a teď se o ni opřít nemůžu, poněvadž ji nemám. Abych se o ni mohl opřít, tak si pro ni musím dojít nebo tam vůbec odejít a tam se o ni radostně opírat. Ale Bůh jako to spolehlivé nebo ten spolehlivý, pravda jako to spolehlivé nebo ta spolehlivá, ta nikdy nesmí být v mém držení jako hůl. Já se opravdu mohu opřít jedině tak, že se spolehnu na jediné spolehlivé a hůl není docela spolehlivá, může prasknout, může mi ji někdo vykopnout a já upadnu. Hůl je jen do jisté míry spolehlivá, kdežto pravda nebo Bůh jsou spolehliví, protože nejsou. Nikdo mi je nemůže vykopnout, pravdu nebo Boha z ruky, protože já žádnou pravdu a Boha v ruce nemám. My jsme si to říkali, ten důraz je, musíme to ještě samozřejmě doplnit a vy to víte už, takže to nemusím teď zvlášť zdůrazňovat, že Bůh není, ale přichází, pravda není, ale přichází. Nechme to přicházení teď zvlášť, ten *adventivní* charakter Boha nebo pravdy, nebo jak to nazveme, nebo lásky, cesty. Cesta taky není to, co je vystavený jako silnice, nýbrž cesta někam vede. Cesta není vidět. Cestou musíme jít. To, co je vidět, není cesta, to je silnice. Cesta je, když někdo jde. Když někdo nejde, tak silnice zaroste, tak to není cesta. Tam ta aktivita je důležitá strašně. Já se musím spolehnout na něco, co nemám.
Tohle všechno pak může vysvětlit, že opravdu do jisté míry jistý typ ateismu má hluboký smysl. To jest, jestliže je Bůh chápán jako jsoucno, no tak žid a křesťan má všechny důvody, ať to ví, nebo neví – a většinou neví – má všechny důvody pro to být ateistou.
Ovšem je ateismus a ateismus. Je zarputilý ateismus, který se vyžívá v popírání – to je ten špatný ateismus. Ten správný ateismus je ten, který zdůrazňuje, že Boha nikdo nemá v kapse, v držení, že s ním nemůže manipulovat, protože Bůh není, není jsoucno. V tomto smyslu, bez – jak jsem minule citoval Nietzscheho – bez křesťanství by tento ateismus nebyl možný. A jestliže moderna znamená zároveň osvícenství a osvícenost – což je něco jiného také – to jest, jestliže znamená popírání Boha jako věci, jako jsoucna, tak je v tom něco pravdivého.
Samozřejmě zase je v tom něco problematického, jestliže tam není k tomu dodáno to bé, jestliže je tam jenom to á. Jestliže tam chybí ten advent, ta *adventivnost* té základní skutečnosti, bez které život nemůže být životem, bez které se život nikoho z nás nemůže opřít o to, co přichází a co není.
Tedy já bych chtěl, abyste si uvědomili, že když se užije slovo ateismus, tak že ještě není rozhodnuto. Já když jsem napsal ten článek – původně vyšel v *Křesťanské revui* – nad kterým trochu vrtěl hlavou Hromádka, ale nikdy mi nic nevytkl. Možná že to vytkl, když jsem u toho nebyl, to nevím, ale když jsem u toho byl, tak nikdy neřekl, že to je zcela vedle. Já jsem si dal záležet, abych ho tam hodně citoval, a našel jsem v něm – podobně jako to dělal Feuerbach u církevních otců, tak tam našel všelijaké formulace, které vyzrazují u církevních otců a Luthera – že tam našel formulace, které skutečně dokládají tu jeho tezi, že teologie není nic než antropologie. A Barth na to řekne: „No, co mu na to říct, no jenom se mu vychechtat, prostě co s ním, jenom se mu vysmát.“ Poněvadž vlastně říká pravdu, ale říká ji tak blbě, že ani neví, že říká pravdu.
To je asi smysl toho všeho. Tady my si musíme uvědomit, že slovo ateismus, podobně jako slovo nihilismus, ještě nemusí znamenat výlupek všeho zlého a všeho ďábelství. To je pouhé slovo. Tady jde o to, co je za ním, a to se musí pochopit. A je třeba vědět, že přílišná zbožnost, přílišná religiozita by vlastně v křesťanském životě, v životě křesťana, neměla mít žádné významné místo. Ne že by to moc vadilo. Křesťan klidně může chodit do kostela a může přijímat svátost oltářní třeba nebo se může oženit v kostele, dneska už nemusí chodit na okresní úřad. Proč ne? Maso obětované nic není, to všichni víme. Ale není to žádná základní životní povinnost. Je to jenom proto, abychom neurazili, nebo naopak někdy je důležité urazit, pak to neuděláme.
Odpusťte, že do toho dávám teď trošku osobní notu. Já bych chtěl vysvětlit aspoň vám, proč jsem na

synodu nebyl přítomen, i když to bylo ohlášeno, že tam budu, a že se nechám vysvětit na učitele filosofie na této fakultě. Na začátku byla má iniciativa. Moji páni kolegové teologové tady se cítili strašně pobouřeni, když podle nového řádu církevního tam člověk, který byl jednou už – já schválně, abyste mě nepodezírali, schválně to trochu zesměšňuju, poněvadž *difficile est non ridere* v této věci – když byl už někdo vysvěcen na faráře nebo předtím na vikáře a pak přestane pracovat ve sboru a jde někam jinam, jde dělat něco jiného, tak prostě v katolické církvi, když je někdo knězem, tak to má charakter *indelebilis*. To znamená, že už mu to nikdo nemůže vzít, leč a tak dále, to pak je zvláštní proces. Ale nemůže o to jen tak přijít. A dokonce může hřešit a může zjevně hřešit. Proti tomuhle se vzbouřili ti první reformátoři čeští. A v *čtyřech artikulech pražských* se jeden bod právě týká této věci. Také byli pobouřeni, že ten kněz by měl být aspoň tak polidsku správnej člověk a neměl by dělat nejhanebnější věci.
Nicméně v katolické tradici ten charakter *indelebilis* je cosi velmi významného. A jestliže jste četli Greena, tak víte, že Graham Greene tímto problémem se zabýval mnohokrát a má některé vynikající stránky, které nám protestantům přibližují tenhle ten důraz. Čili to není úplná blbost. Prostě všechno se může stát blbostí, ale tam je něco v tom. Ostatně my v takovém nekritickém a zejména v takovém formálním, nedokonalém způsobu si zachováváme takové věci. Má to takovou tu tendenci, jako jsme to viděli v komunismu, že jsme se tomu vždycky chechtávali, že tam prostě ta zástěna byla stále menší při volbách. A očekávali jsme, když se to bude dlouho ještě vyvíjet – on neměl ten komunismus dost času. Křesťanství už trvá skoro dva tisíce let, komunismus měl sedmdesát a něco. Tam ten vývoj nemohl dospět ještě tak daleko, aby se v té společné večeři stalo snědení oplatku. A nebo ta naše svatá večeře Páně. Tam to směřovalo, ta plenta byla čím dál menší, menší, a kdyby měl komunismus dost času, tak nakonec by to byla taková malinká plentička postavená na stůl a ty musíš tam být, že za ni už nevlezeš, aby ses schoval, aby nikdo neviděl, co jsi volil. To je vedlejší věc, ale ty musíš tam být. Čili mnoho věcí z našich křesťanských praktik má tenhle charakter, že z toho zbyly takové drtky.
A jsou křesťané, kteří si myslí, že to nejdůležitější je z těch drtků zase udělat to, jak to bylo původně. Například když někoho křtí, tak ho celýho zmáchat a prostě nehledět kvůli tomu, že by se nachladil nebo něco takového, ale prostě celýho ho – tak se to kdysi dělalo, tak se to má dělat, jako by toto bylo to nejdůležitější.
Teď to jsou ty formality, na které dáváme pozor. Tedy další doklad toho, jak takové přežitky rituálu, jak jsou stále přítomny, že to není něco, co je za námi. A dokonce je zvláštní, že i v tom naprosto sekularizovaném světě stále takovéhle posvátnosti jsou. Dneska už kdyby někdo z vás při nějakém státním svátku, když tady na poště vyvěšený prapor, tak kdyby šel jako kdysi Kozlík – já to líčím jenom tak, já u toho nebyl, takže možná to bylo trošku jinak – prostě šel a viděl, že ten prapor je na zemi, tak ho vzal do ruky, byl viděn, odnesl ho do sběrače a byl vyloučen z teologické fakulty, protože byl obviněn, že to poplil. Shodou okolností…
--- (s2_cleaned.flac) ---
Hejdánek: Tohle kdyby někdo dneska udělal, tak asi z toho velké popotahování nebude. Jo, a asi by to bylo přijato, že to našel u stromu buď vítr nebo někdo, nějaký rabiát to vytáhl a on naopak hodný chlapeček to odnesl, aby to nebylo tam na blátě, že a tak dále. Tedy to by se dalo. Ale přece jenom, kdybyste šli na Václavák dneska a vzali s sebou vlajku a spálili ji, tak myslím, nějakej průšvih by z toho byl. A proč? Co je na tý vlajce posvátný?
Vyhraje se hokej, fotbal a nakonec se všichni postaví takhle a stojí jako *pikety*, protože se hraje hymna. Přitom tohle všechno, to je to, proč křesťané vždycky říkali, že žádné koleno před tím nebude klekat. A opakovali to po Židech.
A to pořád trvá, i v té sekularizované společnosti, která už s těmi křesťany nebo vůbec s náboženstvím nechce údajně nic mít. Toho náboženství je všude plno. My si musíme uvědomit, že to nemáme trpět, že máme přinejmenším vědět, že maso obětované ničemu není. A my teda nebudeme provokovat, a když se hraje hymna, tak se postavíme, jakž takž a to, ale nemusíme stát jako *pikety*, můžeme tak trochu volněji naznačit, že teda nám to je tak *putýnka*, že?

To patří k tomu stylu, že jsme křesťané, jsme svobodní lidé. Svoboda křesťana je obrovská. Může si dovolit dokonce tak trochu stát v pozoru a zas nemusí tak úplně.
No a tohleto tedy platí také pro ten ateismus. Křesťan si může dovolit být ateista a zas nemusí být tak úplně, že? On musí vědět, že ani myšlenkou vytvořený bůh není žádný bůh, že to je modla. On musí zároveň vědět, že bez Boha na světě by byl ztracen.
A v žádném případě to není důvod k tomu, aby začal spekulovat, kdo to vlastně ten Bůh je. Tohle přesně nedělal Ježíš. Ježíš učil podle *Evangelií*, učil modlitbu *Pater noster*, kterou opakujeme. A tam vůbec nemáme – v modlitbě těžko by mohla být teorie, že? Ale ani mimo v nějakém jiném, v tom kázání někde nahoře, jak to dali dohromady teda, tam není žádné poučování o tom, kdo je Bůh, jak vypadá, jaké má vlastnosti a co vlastně si máme o něm myslet a tak ne. Tam to všechno je jinak. Tam je z toho jenom patrno, že bez Boha člověk nic není. Ale kdo to Bůh je, to tam není.
A teď přišla ta řecká potopa, že, nebo to řecké babylonské zajetí myšlenkové. A teď všichni chtěli nějakým způsobem se vyrovnat těm filosofům, že, a chtěli teď říct, co to je teda Bůh a teď ho narýsovat tak, aby pak se po století mohlo zjišťovat, jaké má vlastnosti a tak dále, aby to byla věda zkrátka, že? To je ten omyl.
Tedy je potřeba rozumět také, když rozumíme nebo máme rozumět sekularizaci, a nevěřte tomu, když vám někdo říká, že to je malér. To je přesně to, co se mělo stát. A stalo se to navzdory tomu, že křesťané tomu nerozuměli a že se tomu bránili a já nevím co všecko, že? Stejně tak jako my jsme postaveni doprostřed světa, i když pokud navazujeme na bratry v *Jednotě*, no tak přestože oni chtěli jít do ústraní, tak my víme dneska z té teorie, že prostě nemůžeme jít do ústraní. Ale chceme jim rozumět, neboť něco pravdivého chceme taky vydržet, a nemůžeme jít do ústraní.
Tento svět je Boží nebo Kristův. A když přišel Ježíš, narodil se jako člověk, tak do svého vlastního přišel. Já bych chtěl vidět toho drzona, který by chtěl říkat, že máme utéct do ústraní. No to je nepochopení. Jaképak utíkání do ústraní? Tento svět je přece stvoření Boží. A v tomto světě máme žít. Narodili jsme se, nezvolili jsme si, kde a kdy, narodili jsme se a máme jakýsi závazek, musíme to přijmout. Přijmout neznamená, říká Patočka, *akceptovat*.
To je samozřejmě mravně pochybné si stěžovat na to, do jaké situace se člověk narodil, do jaké doby se narodil, raději by byl někde jinde. Prostě to má nechat stranou, co by raději. Prostě je postaven sem a tady má něco udělat. O to jde. Však už ono se to nějak v tom nebeském počítači se to vypočítá, kolik udělal a kolik neudělal, že? To se pak uvidí. Ale má dělat, co zmůže. V té situaci, ve které je. A ne si vybírat. Ale má tam něco udělat, ne tu situaci prostě přijmout a *akomodovat* se, přizpůsobit se. Prostě přizpůsobovat se světu tomuto – nikoliv.
Zase podívejte se na to místo podrobněji, kde se píše – to není Pavlova *epištola* – kde se píše, co to je pravé náboženství, jo? Je málo míst, kde se v *Novém zákoně* píše o náboženství. Ale máme tady jednu *epištolu*, kde se o tom píše, a tuhle *epištolu* právě Luther velmi zpochybnil. A tam kromě toho, o čem se nejvíc mluví, tak se tam říká, že náboženství je – a teď najděte si to, já to teď nebudu rozvádět – tam je výklad náboženství, pravého náboženství, které je naprosto neznabožské.
Tam se citují vdovy a sirotci. Tam se cituje to, co měli Židé vždycky v paměti: že příchozí má být uvítán, pohoštěn, ubytován. Že příchozí je ten, kdo nemá záštitu, že? Proto. To není, že každej, kdo přijde, tak se u nás musí hostit, jo. Ale nemá záštitu. Prostě je bezbranný. A je potřeba mu tu záštitu dát tím, že ho vezmeme k sobě. Nemusíme ho vzít do malého bytu, že, tehdy snad měli větší, ale jde o to, aby měl tu záštitu, vzít se za něj, dát mu doporučení třeba dneska, když sem přijde někdo z Bosny nebo z Ukrajiny nebo já nevím co všecko, no tak prostě dát mu doporučení. A ne tedy protestovat proti tomu, že už jich je moc a co sem furt lezou a tak. To je jedna věc.
Druhá věc: jsou dokonce lidé, kteří patří sem do této země, do tohoto lidu a jsou bez práva. Nemají žádná práva. Vdovy a sirotci, že? To u nás už tak není, ale bylo to tak i za Pavla. To je to pravé náboženství. Pozdvihněte potlačené, podívejte se do bible a vypíšete všechno. To je to pravé náboženství. Pravé náboženství je nenáboženství. To není služba Bohu, to je služba lidem ve jménu Božím. Bohu sloužit je

nesmysl. Jaktože pořád mluvíme tak nesmyslně, jakože mluvíme o bohoslužbách? Copak je bohoslužba? Sloužit Bohu? To se patří metaforicky, ale ve skutečnosti nikdo neslouží Bohu, když Boha nikdo neviděl. Ani Kristu nemůžete sloužit, poněvadž už tady není. Tomu mohli sloužit ti, co s ním žili. Ale co my můžeme udělat?
Ale všechno, co učiníte jednomu z bratří nejmenších, jemu jste učinili. To je to, o co jde. Veškerý důraz je na člověka, a proto ten Bonhoeffer asi dokonce bezbožně vykládá bibli. Skutečně jsou všechny důvody, proč odmítnout každé náboženství. U nás je to zvláště v češtině, víte, že v jiných jazycích to nemusí být. To mezinárodní slovo, původně latinské, je *religio*. Tam Bůh žádný není v tom. Čili tam jde teď o to, jak to interpretovat. A většinou se to interpretuje *a priori* filosoficky správně, že je to jakási vázanost k něčemu. Já se přiznám, že dávám přednost té, asi věcně, vědecky vzato pochybné filologii Ciceronově, který to interpretuje jako znovu procházení, znovu sbírání, procházení něčím nebo znovu sbírání něčeho, že tedy ne *religo*, nýbrž *relego*. A *lego* je původně sbírání. Čili *relego* je znovu sbírání, znovu se probírati něčím, znovu se k něčemu vraceti, což je něco jiného, než být na něčem závislý, jako jsem na autě závislý a je to už náboženství. Oboje je možné. Ten Němec spíš inklinuje k tomu to *re* zdůraznit, což není v tom případě, když někdo pořád vypucuje auto a blejská a vůbec s tím skoro nejezdí – tak to bylo zejména v minulosti, dneska už jezdí každej aspoň jednou týdně, ale taky to bylo se odbourat, poněvadž to je blázinec první třídy.
Ale tam opravdu o něco jde, o něco jiného, že člověk se vlastně na sobě proviňuje, sobě se odcizuje, že vlastně jeho srdce je u toho auta, a ne v něm. Nebo dokonce u těch druhých lidí. To je sice něco jiného, je to dobré, také tato interpretace je svým způsobem taková *erbaulich*, taková vzdělavatelná, ale mně se zdá, že tam je zapomenuto na to *re*. To *re*, ten návrat. A to je dobrá tradice, dobrá tradice židovská a měla by být také dobrá tradice křesťanská, že návraty jsou jenom pro toho psa, který se vrací k vývratku svému, a že my se máme dívat do budoucnosti k tomu novému, co přichází, k té řece, která najednou přichází, aby byla uprostřed pustin, že my těch pustin přece máme strašnou spoustu. Takže ta naděje vztažená k té řece, která tam jednou bude, nebo dokonce silnice, dálnice na moři – to je velmi absurdní – ale to je to, k čemu nám doporučuje Izajáš, abychom se dívali. A neobraceti se dozadu, nevraceti se k těm starodávným věcem.
Ono to nejde říct než takto ostře. Samozřejmě bez minulosti není budoucnost. Kdo by chtěl skutečně to vzít tak doslova, prostě definitivně, že vůbec nechce nic z minulosti vědět, tak bude dělat všecky chyby znova. Minulost je strašně důležitá proto, že tam se stalo mnoho špatného a musíme vědět, co špatného už nesmíme znova opakovat. Ale minulost není to, co by nás mohlo pozitivně orientovat. Pozitivně, to je odkaz proroků a Ježíšův. To hlavní čekat z budoucnosti, minulost je spíš odstrašující příklad nebo plná odstrašujících příkladů. Tu a tam se tam odehraje něco, na co máme vzpomínat, ale to je jenom proto, že se tam odehrálo něco, co nám dá tu inspiraci dívat se do budoucnosti, protože také tam se dívali do budoucnosti, také tam se dělo něco nového a také tam byli otevřeni k tomu, co přichází.
Tedy dneska to, lituju, nebylo moc teoretické. Já jsem spíš chtěl, aby tady vyvstala taková ta jakási výzva nebrat příliš vážně takové ty pejorativní nebo dokonce vysloveně odsuzující pohledy, slova, výrazy, výroky, teorie celé a tak dále, které prostě už předem vědí docela jasně, co je dobře a co je špatně. Minule jsem vám to ukazoval na Nietzscheovi. Co nám do toho, že Nietzsche řekl spoustu naprostejch blbostí? No to se stane každýmu a většině lidí. Je mnoho lidí, který za celej život neřekli leč blbosti, abych citoval trochu jinak třeba Wericha. Ale Nietzsche nás může oslovit. Totéž platí i teoreticky o tom, o čem on mluví jako nihilismu. Musíme tomu rozumět. V jistém slova smyslu ten nihilismus má v sobě jádro pravdivosti. Musíme zase vědět, že bez křesťanství by nebylo toho nihilismu, jak jsem to minule vykládal. A podobně tomu je s ateismem. Není odnikud, není jako předem jasno, že když někdo si na vlajku napíše, že je bojovníkem proti ateismu, takže je náš. To prostě takhle neplatí. Ateismus může být také velmi blízko křesťanství. Možná, že křesťanství v jistém slova smyslu je nebo by mělo být skutečně ateismem. Ateismem ovšem ve vztahu k tomu falešnému pojetí Boha. No a týká se to samozřejmě také slova Bůh. To je věc, kterou říkám léta a nemám s tím velké úspěchy, ale já si myslím, že to přinejmenším je třeba

připomínat, abyste si to pustili hlavou. Slovo Bůh není o nic posvátnější než jsou nějaké rytiny, nějaké obrazy anebo nějaké myšlenkové představy, myšlenkové ideje Boha. To je všechno falešné.
A pokud by bylo nějaké správné slovo, tak ho nesmíte říkat. To je také odkaz židovství. Ono samozřejmě i ten tetragram není správné jméno Hospodinovo, to my víme. Pač všechno je nějakým způsobem poškozeno, všechno je nedokonalé, není pravého jména. A my nemůžeme spoléhat ani na jména. To já vím, že to je těžká řeč, tvrdá řeč, protože v Bibli je celá řada míst, které můžete citovat proti tomu, já to vím. Ale my nevíme, co to jméno znamená tam. Je potřeba to interpretovat. Ale po mém soudu v tomto světě není nic posvátného, nejsou posvátné obrazy, nejsou posvátné ideje, nejsou posvátné myšlenky, nejsou posvátná slova a nejsou také posvátná jména. Takže vlastně my ani nemůžeme brát Boží jméno nadarmo, pač není žádného pravého Božího jména. To je jenom způsob, jak říkáme bacha, pozor.
Bez Boha člověk nemůže žít, ale to slovo Bůh nesmí být předmětem zvláštní interpretace. Člověk není člověkem sám sebou, sám ze sebe. To je negativní výpověď, neříkáte, že to je stvoření Boží, neříkáte, že má sloužit Bohu a tak dále, ale říkáte totéž. Zvíře je to, co je, člověk není to, co je, člověk je to, co ještě není a co má být. To je právě ta vykloněnost člověka ze sebe. To je smysl toho zapři sebe sám, nech sám sebe za sebou a vykroč ze sebe. To je strašně důležitá věc, která souvisí s tím, že se nesmí objektivovat ani Bůh, nesmí se objektivovat ani člověk a to proto, že člověk, který se objektivuje sám, tak se sám sobě odcizuje a odcizuje se ne sobě, jaký je, nýbrž sobě, jaký má být. To znamená, k čemu je volán. A to volání, to si on sám nevymýšlí, to přichází.
Člověk bez otevřenosti k tomu, co přichází jako výzva, přestává být člověkem a znovu se stává zvířetem. Ovšem člověk, který se stává zvířetem, se nestává pouhým přirozeným zvířetem, nýbrž stává se strašnou stvůrou. Není cesty zpět k prostému biologickému životu. Člověk je už nepřirozené zvíře a nepřirozené zvíře, které se vrací ke své zvířeckosti, se stává čímsi horším, než je zvíře. Člověk je definitivně jednou provždy bytostí, která se nemůže vrátit k živočišné podobě života, k zvířecí podobě života. A když to zkusí, tak jsou z toho strašlivé katastrofy. Tím jsem řekl nepředmětně, že člověk bez Boha není možný jako člověk. To je jenom jiný způsob řeči.
Musíme si uvědomit, že ty nejdůležitější věci můžeme říct, aniž bychom slovo Bůh vyjádřili, aniž bychom je užili. Ani to slovo tedy není posvátné. A je tedy možné, protože to je velmi obtížné se z toho dostat, je tedy možné užívat slov jiných. A to jsme si už ukazovali, že sám Ježíš o sobě říká pravda, cesta, srovnávali jsme to s tím *tao*. Musíme to reinterpretovat, musíme, ale vždy znovu musíme hledat způsob, jak to říct aktuálně, aby to oslovovalo a aby to nevypadalo jako přežitek. A když řeknete slovo Bůh dneska tomu sekularizovanému člověku, tak to vypadá jako přežitek. Mezi sebou si to můžeme říkat, ale chodit s tím na ulice, na náměstí, to je velmi pochybná věc. My musíme říkat to podstatné a ne slova. Zvolit si jiná slova, ale to podstatné neztratit. Toto je smysl toho, těch takových divných úvah dnešních o tom, že ani ten ateismus nemůžeme považovat za *a priori* vyloučený, *a priori* z křesťanského hlediska nepřijatelný. Nejenom, že svět se kdysi díval na křesťany jako na ateisty, ale ono na tom něco bylo. Tak to je vše.